

6. Теорія і практика арт-терапії: навчально-методичний комплекс / Уклад. І.В. Бабій. Умань, Алмі. 2014. 75 с.
7. Тимченко А.П. Арт-терапія як спосіб допомоги дітям при психологічних травмах. *Соціально-психологічні аспекти розвитку суб'єктів освітнього процесу*: матеріали II Всеукраїнського науково-практичного форуму «Соціально-психологічні аспекти розвитку особистісно-професійної компетентності педагога в умовах інноваційних змін» (07– 12 грудня 2020 року, м. Суми). Суми: НВВ КЗ СОППО, 2020. Ч. 2. С.175-178.

УДК 378.011.3-051:373.2]:37.015.31:78

Рагуліна М. М.

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

ВИКОРИСТАННЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В ПІДГОТОВЦІ ВИХОВАТЕЛІВ ДІТЕЙ РАННЬОГО ТА ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті висвітлюються окремі аспекти музичного розвитку дітей раннього та дошкільного віку і особливості використання засобів музичного мистецтва для підготовки майбутніх фахівців. Акцентується увага на використанні музичного мистецтва як засобу естетичного розвитку дітей раннього, молодшого, середнього та старшого дошкільного віку. Наголошується на тому, що важливою є підготовка майбутніх вихователів в системі професійної освіти. Окреслено напрями музичної підготовки фахівців у закладах вищої освіти відповідно до вимог сучасного освітнього середовища.

Ключові слова: *музичне мистецтво, підготовка майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти, гармонійний розвиток особистості, музичне виховання дошкільників, розумове виховання.*

Постановка проблеми. Враховуючи те, що дошкільна освіта – це «фундамент» розвитку особистості, її пріоритетними завданнями є залучення підростаючого покоління до основних складових національної культури – рідної мови, традицій, звичаїв і мистецтва українського народу, а також, створення умов змістовного, цікавого, радісного, щасливого дитинства, отримання задоволення від мистецької діяльності. Визначальне місце у створенні таких умов належить вихователю, який є першим провідником дитини у світ відкриттів. Тому важливою ланкою в системі професійної освіти є підготовка майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти.

Вища школа покликана навчити студента реалізувати найвимогливіші запити педагогічної науки і практики. Серед них – пошук ефективних шляхів гармонійного розвитку особистості. Завдання ускладнене тим, що у досить потужному інформаційному потоці слід виділити ту інформацію, яка є необхідною для дитини на певному віковому етапі та представити її таким чином, щоб

сприймання її стало насолодою і поштовхом до майбутнього пізнання світу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні підходи до використання музичного мистецтва в процесі виховання дітей дошкільного віку розглядали дослідники Р. Борщ, О. Василевська, С. Демидова, І. Малашевська, О. Половіна, І. Романюк, Д. Самойлик, А. Шевчук, М. Шуть.

У своїх працях автори висвітлюють питання музичного виховання дошкільників з позицій людини, яка має спеціальну музичну освіту. На жаль студенти спеціальності "Дошкільне виховання", як правило, її не мають, тому наше завдання – підготувати до використання музичного мистецтва в навчально-виховному процесі дошкільного закладу такого педагога, який не зважаючи на відсутність музичної освіти зможе повною мірою формувати гармонійно розвинену особистість.

Виклад основного матеріалу. Перш за все, ми намагаємося наблизити музичне мистецтво до майбутніх вихователів шляхом залучення їх до таких видів музичної діяльності як виконавство, сприймання, музична творчість та музично-освітня діяльність.

Відповідно до нової редакції Базового компоненту дошкільної освіти від 12 січня 2021 року, що є Державним стандартом дошкільної освіти в Україні, мистецько-творчу компетентність визначено як здатність дитини практично реалізовувати свій художньо-естетичний потенціал для отримання бажаного результату творчої діяльності на основі розвинених емоцій та почуттів, емоційно-ціннісного ставлення до різних видів мистецтва, елементарно застосовувати мистецькі навички в життєвих ситуаціях, під час освітньої та самостійної діяльності. [1, 22]

Умовою якісної реалізації цієї компетентності є збагачення студентів знаннями про музику, її види (народна, класична; вокальна, інструментальна, вокально-інструментальна, музично-хореографічна), музичні інструменти (фортепіано, скрипка, баян, бандура, бубон), музичні професії (композитор, диригент, піаніст, соліст), музичні жанри (пісня – колискова, танцювальна, танок – вальс, хоровод, марш – спортивний, святковий, жартівливий), характер музики, емоційно-образний зміст музики (весела, сумна, святкова, ніжна, серйозна, спокійна), засоби музичної виразності (мелодія, ритм, пауза), властивості музичного звуку (висота, тривалість, тембр, сила звучання – forte, fortissimo, piano, pianissimo) тощо.

Під час підготовки необхідно вчити студентів-дошкільників не боятися вживати музичну термінологію, користуватися пісенним та інструментальним надбаннями українського народу в повсякденному житті та вихованні дітей дошкільного віку. З цією метою слід залучати

майбутніх вихователів до виконання народних та авторських пісень для дітей, музичних ігор, прослуховування творів українських класиків у записі.

Основним завданням є навчити майбутніх вихователів не просто відтворювати пісні, рухи, знати назви творів для слухання, а вміти використовувати музичне мистецтво у ході реалізації різних напрямів виховання: морального, патріотичного, духовного, розумового, естетичного, екологічного тощо.

Із метою навчання студентів передавати знання за допомогою музичних художніх образів слід використовувати різні прийоми. Зокрема, висвітлюючи тему “Використання музики в розумовому вихованні дітей дошкільного віку” майбутнім вихователям слід пригадати різноманітні системи сенсорних якостей (системи мір ваги, довжини, напрямку, геометричних фігур, розміру тощо) та визначити основні методи, прийоми і засоби передачі дошкільникам даної інформації. Лише після цього можна навчати студентів використовувати музику, в даному випадку музичні звуки, для спрощення сприймання дітьми вищевказаних понять. Так, ми повідомляємо, що під час навчання дитини розрізняти легкі і важкі предмети можна підсилити дане чуття музичним супроводом (коли дитині дають важкий предмет, слід натискати низькі звуки в повільному темпі, легкі – високі звуки в прискореному темпі, якщо студент володіє музичним інструментом, він може програвати мелодію знайомої дитячої пісні). Наступним етапом може бути гра, у ході якої діти підійматимуть той предмет, музика якого буде звучати (звуки низької теситури – важкий, високої – легкий). Використання такого прийому полегшить сприймання не лише інформації про легкі і важкі предмети, а й про низькі та високі звуки. Даний прийом можна використовувати також під час стискання кілець різної пружності (якщо дітям важко – можуть звучати звуки низької теситури в повільному темпі, легко – виконуватися високі звуки з тією частотою, з якою відбувається стискання).

Під час формування у дошкільників сенсорних відчуттів довжини сприймання підсилюється за допомогою тривалих та менш тривалих музичних звуків. У процесі ознайомлення дітей з довгою лінією (хода по намальованій на підлозі групової кімнати лінії, проведення рукою чи допоміжними предметами по лінії, яка зображена на дошці чи аркуші паперу) пояснення вихователя може супроводжуватися тривалим звуком, знайомство з короткою лінією (лінійкою, паличкою, краєм стільчика) – менш тривалим, крапка – звуком на стакато.

Використання музичних звуків можливе і під час засвоєння дітьми напрямків руху: якщо погляд спрямовується вгору, то музика

разом із пташкою “летить” аж до хмар – далеко-далеко (висхідні звуки), якщо ж ми хочемо “подивитися” в глиб землі, то музика поведе нас у підземелля все нижче і нижче (низхідний рух звуків).

На основі використання музично-ритмічних ігор можна знайомити дітей дошкільного віку з поняттями пряма та крива лінія. Так, хода по звивистій лінії у ході виконання української народної пісні “Кривий танок” допоможе дітям не тільки зрозуміти, але й відчути різницю між прямою та кривою лінією. Окрім того, закінчення гри приведе дошкільників до знайомства зі ще одним поняттям – коло, коли діти знайдуть “лад” танцю: “А в кривого танцю та не виведу кінця, треба його та виводити, ладу йому та знаходити”. Вздовж кола діти ходять також у процесі програвання більшості дитячих хороводів та ігор, таких як “Подоляночка”, “Бджоли”, “Калачі”, “Хустинка”.

До сенсорних якостей, з якими знайомлять дітей дошкільного віку, належить також знання основних кольорів, розрізнення яких теж може супроводжуватися музикою. Відомим є метод відображення кольорової гами за допомогою музичних звуків: холодні тони супроводжуються як правило низькими звуками, теплі – високими. Окрім того є дитячі пісні, в яких називаються та розповідаються казкові історії про різноманітні кольори. Так, засвоюючи фіолетовий колір дітям можна запропонувати для прослуховування чи вивчення пісню Ганни Чубач і Олександра Білаша “Фіолетові заграви”: “Фіолетові заграви фарбували в лузі трави, фіолетовий фломастер фарбувати також майстер, фіолетові фіалки фарбував для нас, Оксанко (Іванко, Маринко...)”.

Цікавим є використання музики для розрізнення висоти звуків (вище ми частково згадували про висхідні та низхідні звуки). Діти-дошкільники із легкістю та задоволенням засвоюють різноманітні поняття на основі порівняння зі знайомими птахами чи тваринами: соловейко витьохкує свою веселу весняну пісеньку високим голосом, як сопілочка грає. Дане висловлювання вихователя може бути закріплене під час виконання веснянки зі збірника В. Верховинця “Розлилися води”, де є такі слова: “що в першому броді соловей щебече, гей діти-квіти, весна красна, зілля зелененьке: тьох, тьох... Що в другому броді сопілонька грає, гей діти-квіти, весна красна, зілля зелененьке: ду-ду, ду-ду (нотний текст вимагає виконання останніх слів кожного з цих куплетів на високому звукові – ре другої октави). Знайомство з низькими звуками можливе на основі використання фрагменту дидактичної мистецької гри з вивчення букви А з методичного посібника Н. Сулаєвої та М. Лещенко “Мистецька гра від А до Я”, де наводиться приклад співу мами-ведмедиці, яка присипляє колісковою маленьке ведмежа ніжним низьким голосом.[3]

Подібні прийоми використовуються у ході навчання дітей розрізнити поняття “голосно і тихо”. Із цією метою також обираються відповідні музичні ігри або дитячі пісні. Зазвичай весела чи жартівлива пісня виконується на *forte* (голосно), колискова або утішка *piano* (тихо). На жаль у дошкільних навчальних закладах ми часто зустрічаємося з випадками, коли діти замість голосного співу прокрикують пісні, що є неприпустимим у відношенні до музичного мистецтва. Тому майбутнім вихователям ми наголошуємо, що голосний спів відрізняється від крику і вимагає не стільки напруження голосу, скільки емоційного забарвлення, веселого настрою та правильного (чистого) відтворення мелодії. У той же час надмірно тихе виконання не дозволить слухачам почути про що саме йдеться у пісні, тому слід звернути увагу на те, що тихий спів передбачає так само емоційне відтворення музичного твору з відповідною силою звучання.

Розвитком музичних здібностей (до яких належать музично-слухові уявлення) повинен займатися безпосередньо фахівець (у дошкільному навчальному закладі музичний керівник). Вихователь у свою чергу має сприяти та підтримувати формування музичності шляхом використання музичного мистецтва у навчально-виховному процесі, зокрема із метою розвитку мислення дитини дошкільного віку.

Розвиток мислительних операцій, пізнавальних процесів і здібностей, зокрема наочно-дійової форми мислення, формується під час дій дошкільника з предметами. Саме цю діяльність ми можемо використати із метою ознайомлення дошкільників із музичними інструментами. В даному випадку важливим є можливість дитини до них доторкнутися, а ще краще зіграти – натиснути кнопку (клавішу), вдарити паличкою по металофону, подути в сопілочку, зачепити струну, в результаті чого виникне звук. Наголошуємо на тому, що помилковим є твердження батьків про те, що постійне “бринчання” дитини на музичному інструменті обов’язково призведе до стрімкого розвитку музичних здібностей і син чи донька стане “музикантом”. Ми підкреслюємо, що розвиток музичних здібностей вимагає систематичних, планомірних, кваліфікованих занять з музики, торкається ж малюк до клавіш чи струн із метою пізнати невідомий предмет. Музичний інструмент він так само пізнає як і пісок, глину, машинку, м’ясорубку і чим більше предметів обстежуватиметься дитиною в дошкільному віці, тим краще розвиватиметься її мислення, оскільки поступово у дошкільника удосконалюватиметься здатність мислити не лише на основі безпосереднього сприймання предметів, але й на основі образів (тобто формуватиметься наочно-образне мислення).

Важливою та невід’ємною складовою розвитку дітей дошкільного віку є процес сприймання музичних творів для слухання, тому значна увага має приділятися формуванню у студентів уміння

слухати і чути музику. Майбутнім фахівцям наголошується на тому, що у дошкільників переважає творче сприймання, розвиток якого за сприятливих умов може призвести до появи продуктивної музичної творчості.

Зазначимо, що після прослуховування студентами певного музичного фрагменту та висвітлюючи можливості його використання в дошкільному закладі ми звертаємо увагу на те, що розумовому вихованню сприяє не тільки використання музики під час передачі певної інформації, а й безпосереднє заняття музичною діяльністю. Це обумовлено тим, що різні види музичної діяльності потребують уваги, спостережливості, зосередженості тощо. Діти прислухуються до звучання, порівнюють однакові та різні звуки, знайомляться з їх виразними значеннями, відмічають характерні особливості художніх образів. Даючи відповіді на запитання вихователя, прослухавши музичний твір, дошкільники роблять перші висновки і порівняння: визначають загальний характер музики, помічають, що текст пісні підсилюється мелодією. Такі перші спроби естетичної оцінки потребують активної розумової діяльності.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Оскільки, за визначенням БКДО нової редакції, професійне навчання педагогів дошкільної освіти може здійснюватись на основі цілісної філософії розвитку особистості в період дитинства, сучасний вихователь дітей дошкільного віку повинен мати високу професійну культуру, володіти глибокими теоретичними знаннями й високою педагогічною майстерністю. Використання музичного мистецтва в підготовці вихователів дітей раннього та дошкільного віку вимагає усвідомлення ними важливості наявності емоційного компонента у процесі передачі нової інформації та збагачення її цікавими, доступними, доцільними музичними фрагментами. Ми зможемо говорити про готовність майбутніх вихователів дошкільних закладів до ефективного впровадження музичного мистецтва у процес гармонійного розвитку молодого покоління лише після формування здатності в майбутніх вихователів дітей дошкільного віку використовувати музичне мистецтво в навчально-виховному процесі після засвоєння теоретичних основ музичного виховання дітей дошкільного віку, усвідомлення поліфункційності музичного мистецтва та доцільність його використання у всебічному розвитку особистості.

Список використаних джерел

1. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти) нова редакція Затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2021

№33 URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf

2. Дитина. Програма виховання і навчання дітей від 3 до 7 років. – 2-ге вид. – Київ: "Богдана", 2003.
3. Сулаєва Н., Лещенко М. Мистецька гра від А до Я: посібник для вчителів. Полтава: ПДП імені В. Г. Короленка, 1998. 120 с.

УДК 373.3]-044.332-053.4

Савчин О. М.

Університет Григорія Сковороди в Переяславі

ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНА АДАПТАЦІЯ ДІТЕЙ

ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ДО УМОВ ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Психофізіологічна адаптація дітей дошкільного віку до умов шкільної освіти є суттєвою проблемою для вивчення та вирішення дорослих, дотичних до системи як дошкільного навчання/виховання так і шкільної освіти.

Гуманістична педагогіка та громадянське виховання дітей дошкільного віку, у співпраці держави з громадами, родинами та фахівцями в цій галузі освіти, дозволяє продовжити реформу дошкільної освіти, з урахуванням наступності між дошкільним навчанням/вихованням та початковою освітою, приведення її у відповідність до міжнародних стандартів і висуває наступні вимоги до обов'язкових результатів навчання та компетентностей дошкільнят за такими освітніми напрямками: «Особистість дитини», «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі», «Дитина в природному довіллі», «Гра дитини», «Дитина в соціумі», «Мовлення дитини», «Дитина у світі мистецтва».

Формування наскрізних умінь є спільними для дошкільної та початкової освіти: виявляти творчість та ініціативність, керувати емоціями, висловлювати та обґрунтовувати власну думку, критично мислити, ухвалювати рішення, розв'язувати проблеми та співпрацювати в колективі, брати відповідальність за обрані рішення [1].

***Ключові слова:** фасилітаційне середовище, критично-експертне мислення, розповідь-презентація, розповідь-інструкція, ліберально-демократичне суспільство.*

Постановка проблеми. Психофізіологічна адаптація дітей дошкільного віку до умов шкільної освіти є суттєвою проблемою для вивчення та вирішення дорослих, дотичних до системи як дошкільного навчання/виховання так і шкільної освіти. Нові стіни, вимоги й оточення по різному впливають на маленьку особистість дуже по різному, але для всіх неодмінно є стресовим станом, що неодмінно відбивається на якості сприйняття інформації, її опрацювання та інтегрування готових, правильних рішень.

Чим швидше пройде психофізіологічна адаптація старшечків до умов початкового навчання, тим легше діти стануть засвоювати новий матеріал і ефективно застосовувати його на практиці, в повсякденному житті.